

HD 20 21

HÖGSTA DOMSTOLENS VERKSAMHETSBERÄTTELSE

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet _____	s. 5
Högsta domstolen och pandemin – hur har arbetet påverkats? _____	s. 9
Högsta domstolen 50 år som prejudikatinstans _____	s. 14
Digitala arrangemang i pandemiska tider __	s. 31
Besök av Europadomstolen _____	s. 33
Rättsfall i korthet _____	s. 36
Några händelser under året _____	s. 42
Statistik _____	s. 44

Ordföranden har ordet

Vårt domstolsväsende är uppbyggt med treinstanssystemet som utgångspunkt.

Så ser det också ut på många andra håll i Europa. På de allmänna domstolarnas sida betyder det att ett mål först prövas i någon av landets 48 tingsrätter för att sedan kunna överklagas till någon av de sex hovrätterna. Sist i instansordningen finns Högsta domstolen.

Den bärande tanken bakom instansordningen är att alla ska ha rätt till en grundläggande prövning i tingsrätten, att hovrätterna ska ha en överprövan- de och kvalitetssäkrande roll och att Högsta domstolen i princip ska vara en renodlad prejudikatinstans. Så har man dock inte alltid sett på saken.

När Högsta domstolen inrättades 1789 var utsikterna att få ett mål prövat i domstolen små. Men under 1800-talet vidgades möjligheterna, vilket ledde till en allt ökande måltillströmning. Olika reformer övervägdes men någon egentlig diskussion om att begränsa prövningen endast till principiella frågor förekom inte. I stället utökades antalet justitieråd för att möta det ökande målantalet och vid början av 1900-talet var det tidvis så många som 28 justitieråd.

Efter hand blev dock diskussionen om att begränsa möjligheterna att få mål prövade i Högsta domstolen mer och mer aktuell. Sedan vissa förändringar hade genomförts under 1900-talets första del skedde en reform 1971 som

innebar ett tydligt skifte när det gällde synen på Högsta domstolens roll och uppgifter. Genom reformen slogs det fast att Högsta domstolen i princip endast skulle ägna sig åt frågor som det var av vikt för ledning av rättstillämpningen att domstolen prövade.

Reformeringen av reglerna om möjligheterna att få mål prövade i Högsta domstolen, och även i hovrätterna, har fortsatt efter 1971. Flera av dessa reformer har syftat till att förbättra Högsta domstolens förutsättningar att verka som prejudikatdomstol. Men det är ingen tvekan om att det principiella skiftet i synen på Högsta domstolens roll och uppgifter kom i och med reformen 1971.

För att uppmärksamma att det nu har gått 50 år sedan denna reform genomförde Högsta domstolen i november ett större symposium under rubriken Högsta domstolen 50 år som prejudikatinstans. Symposiumet var mycket välbesökt och vid diskussionerna medverkade bl.a. domare, åklagare, advokater och rättsvetenskapliga forskare. Även företrädare för de högsta domstolarna i de andra nordiska länderna deltog.

Symposiumet syftade i mångt och mycket till att också blicka framåt och att diskutera vilka utmaningar som finns när det gäller domstolens möjlighet att fullgöra sin prejudikatuppgift på ett så bra sätt som möjligt.

En viktig aspekt i det avseendet är att mål när Högsta domstolen och

att domstolen får ett tillräckligt brett underlag när mål som kan lämpa sig som prejudikat ska väljas ut. Här har reformen med ett generellt krav på prövningstillstånd i hovrätten medfört att antalet tvistemål och domstolsärenden som prövas i sak i hovrätterna har minskat. Detta kräver särskild uppmärksamhet från Högsta domstolens sida.

En annan utmaning för framtiden är måltillströmningen. I likhet med tingsrätter och hovrätter har Högsta domstolen under senare tid fått in klart fler mål än tidigare. Sett över en tvåårsperiod har antalet inkommande mål ökat med 20 procent. Det är viktigt att vi behandlar de mål som inte får prövningstillstånd på ett rättssäkert och effektivt sätt samtidigt som vi ser till att de mål som ska leda till prejudikat får all den kraft och det engagemang som de kräver. Hittills har detta fungerat bra. Men om måltillströmningen fortsätter att öka under kommande år så måste vi sannolikt ytterligare utöka vår personalstyrka. Och eventuellt behöver lagstiftaren fundera på reformer som kan minska Högsta domstolens arbetsuppgifter. Det gäller särskilt i fråga om de uppgifter som domstolen har vid sidan av att vara prejudikatdomstol.

Dessa och liknande frågeställningar diskuterades under det symposium som jag nyss berörde. Andra frågor som har att göra med Högsta domstolen som prejudikatdomstol berörs längre fram i denna verksamhetsberättelse.

Även 2021 har förstås präglats av Covid 19-pandemin. Under årets första del bedrevs arbetet i domstolen, i likhet med under föregående år, i betydande grad på distans i digital form. Medarbetarna utnyttjade i stor utsträckning

möjligheterna att arbeta hemifrån. Efter sommaren kunde arbetet successivt återgå mer till det normala. Vi får se hur utvecklingen blir. Under alla förhållanden kommer sannolikt de medarbetare som har möjlighet till det att även fortsättningsvis arbeta mer på distans än vad som skedde före pandemin. I viss utsträckning kommer digitala mötesformer att användas även framöver när fördelarna med det överväger. Ett exempel är förstås vid kortare möten, särskilt om långa resor då kan undvikas.

När arbetet under senare delen av året mer kunde återgå till det normala kom det internationella arbetet och utbytet också igång. För första gången på två år hölls i september ett möte mellan de nordiska högsta domstolarna. Och i oktober tog Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen gemensamt emot en delegation från Europadomstolen, ledd av domstolens ordförande Robert Spano. En artikel om detta besök finns längre fram i verksamhetsberättelsen.

När det gäller internationella frågor vill jag här också nämna att vi under året har lanserat en ny del av vår engelska webbplats. Den innehåller översättningar av vissa domar, i första hand sådana som vi bedömer kan ha ett intresse även utanför Sverige.

En av de översatta domarna rör krigsförbrytelse. Den illustrerar på många sätt hur internationella inslag mer och mer kommer in i domstolarnas arbete.

Målet gällde en man som hade tjänstgjort som soldat i de kurdiska peshmergastyrkorna under inbördeskriget i Irak. I samband med en offensiv där stridande från motståndarsidan hade dödats poserade han vid fyra tillfällen på fotografier och i en film framför avlidna personer. På bilderna

och i filmen var offren stympade eller lemlästade samtidigt som mannen tillsammans med andra poserade i grupp, satt bredvid en avlidens kropp när denna förnedrats eller hade sin fot placerad på en avlidens kropp. Bilderna och filmen publicerades senare i sociala medier. Mannen åtalades i Sverige för brott mot lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser bestående i att han genom poseringarna allvarligt hade kränkt de avlidnas personliga värdighet genom förödmjukande eller nedsättande behandling.

För att det ska bli aktuellt med ansvar för krigsförbrytelse i ett fall som det aktuella krävs att de personer som har utsatts för gärningen är s.k. skyddade personer i den internationella humanitära rätten. Den centrala frågan i målet var om även döda personer omfattades av begreppet skyddade personer.

En sådan fråga kan inte avgöras enbart enligt svensk rätt utan tolkningen och tillämpningen måste ske med stort hänsynstagande till de folkrättsliga reglerna och till hur de tolkats och tillämpats av Internationella brottmålsdomstolen och internationella tribunaler som Jugoslavientribunalen och Rwandatribunalen. Även avgöranden från andra länders högsta domstolar kan ha betydelse.

I målet kom Högsta domstolen fram till att även döda personer kan ses som skyddade personer i den internationella humanitära rätten. Därför skulle även den svenska regleringen ha denna innebörd. Mannen dömdes för krigsförbrytelse. Vid sina överväganden fäste domstolen stor vikt vid hur den tyska högsta domstolen hade bedömt ett liknande mål.

Genom att översätta domar är för-

hoppningen att andra länders domstolar ska kunna få kännedom om de överväganden som Högsta domstolen har gjort på rättsliga områden av detta slag. En ökad kunskap om hur ett visst land har bedömt en rättslig frågeställning ger bättre förutsättningar för att fall med internationella inslag ska bedömas på likartat sätt oavsett i vilket land ett mål kommer upp.

Hela domen ("Krigsposeringarna" NJA 2021 s. 303) finns förstås, i likhet med samtliga andra prejudikat, att läsa på Högsta domstolens webbplats.

Med dessa ord återstår det nu för mig endast att önska er god läsning. Jag hoppas att ni finner årets verksamhetsberättelse informativ och intresseväckande.

ANDERS EKA
JUSTITIERÅD OCH
HÖGSTA DOMSTOLENS ORDFÖRANDE

FRÅNVARO

Linda Svensson

Onsdag 22/9 →

Tele...

- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

Högsta domstolen och pandemin – hur har arbetet påverkats?

Ännu ett år med pandemi har förlöpt och Högsta domstolen har som alla andra försökt att anpassa verksamheten efter det nya läget. Vi har frågat några medarbetare hur deras arbete påverkats av pandemin, om de ser några för- eller nackdelar med det förändrade arbets sättet och vad de tror om framtiden.

Özlem Sarihan – Domstolshandläggare

- Innan pandemin hade vi domstolshandläggare ingen möjlighet att arbeta hemifrån eftersom vårt arbete var väldigt pappersbundet. Under pandemin och tack vare Högsta domstolens digitalisering har vi fått möjlighet att sköta många av våra arbetsuppgifter hemifrån på våra datorer.
- För mig har det varit en fördel att kunna arbeta hemifrån. Det har medfört flexibilitet och gjort det lättare att få ihop livspusslet med arbete och familj. Jag upplever också att det har varit lättare att ordna och delta i interna utbildningar och informationsmöten, när dessa har hållits digitalt. Min uppfattning är att detta har gjort vår verksamhet mindre sårbar och enklare att administrera, eftersom fler har kunnat arbeta och delta i möten. En nackdel är att jag har saknat att träffa mina kollegor.

- Jag tror att både det digitala arbets sättet och möjligheten att arbeta hemifrån, som har införts under pandemin, kommer att fortsätta tillämpas.

Kim Shaw – Beredningsjurist

- Jag har blivit mer digital i mitt sätt att arbeta och i stor utsträckning arbetat hemifrån. Tidigare har jag t.ex. haft för vana att alltid korrekturläsa på pappersutskriften, men under pandemin har jag fått lära mig att göra det på datorn. Jag har också börjat använda digitala kommunikationssätt, så som Skype och telefon, mer under pandemin än vad jag gjorde tidigare.
- Det digitala arbetet har medfört fördelar, t.ex. genom att det är tidsbesparande. Det känns självklart att Högsta domstolen ska arbeta digitalt. Den främsta nackdelen med hemarbete och digitalt arbete är att ▶

Jobbar
hemifrån

man går miste om annars naturliga tillfällen att prata med och lära känna sina kollegor närmare. Det kommer inte lika naturligt att göra det i samband med att man ställer en fråga per telefon eller Skype, som när man går förbi en kollegas arbetsrum.

- Högsta domstolens digitalisering sammanföll med pandemirestriktionerna och jag tror att pandemin påskyndade digitaliseringen och att det digitala arbetssättet är här för att stanna. Jag tror också att hem- och distansarbete kommer att vara mer vanligt förekommande framöver än vad det var före pandemin.

Agneta Bäcklund – Justitieråd

- Jag har arbetat mycket mer hemma under pandemin och har inrättat en ny arbetsplats i lägenheten.
- Hemarbetet har inneburit mer suddiga gränser mellan arbetstid och fritid. Man arbetar längre in på kvällen men kan samtidigt gå till tvättstugan mitt på dagen. Det har varit skönt att arbeta hemma, det blir en annan frihet om man tycker om att vara för sig själv. Nackdelen är att man inte får träffa sina kollegor och livet blir lite tråkigare. Det har gått bra att ha digitala möten. Jag tror dock inte att alla arbetsmoment främjas av distansarbete.
- Jag hoppas och tror att domstolen i framtiden kommer bli öppnare för distansarbete. Det är en stor fördel för många att kunna arbeta hemifrån och inte lägga onödig tid på resor. Det finns inga rättsliga hinder för att vi ska arbeta hemifrån och vi har under pandemin byggt upp en erfaren-

het för ett mera flexibelt arbetssätt. För samhället i stort hoppas jag att den erfarenhet vi fått under pandemin medför att människor slutar att resa långt för möten som lika gärna kan hållas digitalt.

Cicilia Traband – Arkivarie

- Jag började arbeta på Högsta domstolen under pandemin så jag vet inte hur det var innan. Att börja på ett nytt jobb när så många arbetar hemifrån var speciellt. Det var tråkigt att så många trivselaktiviteter och sociala sammankomster ställdes in.

- Arkivets personal har huvudsakligen behövt vara på plats trots rekommendationen att arbeta hemifrån. Arkivet, med handlingar från 1995, är ju i huvudsak pappersbaserat så för vår del kan endast en begränsad del av arbetsuppgifterna utföras på distans. Särskilt för en stödfunktion som arkivet är den sociala biten viktig för att stärka känslan av samhörighet med kärnverksamheten. Jag tror att spontana möten vid t.ex. fikaraster skapar viktiga förutsättningar för goda samarbeten. Det är dock fantastiskt att verksamheten kunnat fungera så bra trots pandemin och de restriktioner vi behövt anpassa oss efter.

- Inför framtiden tror jag att det är avgörande med fungerande rutiner för en digital verksamhet. Det är något som vi ständigt behöver underhålla och vidareutveckla. För arkivets del är nästa steg i digitaliseringsarbetet anslutningen till e-arkivet. Det kommer bli ett ordentligt språng vidare i den digitala utvecklingen och som jag ser det lite av kronan på ▶

verket i Högsta domstolens utvecklingsarbete mot ett mer digitaliserat arbetssätt.

Saman Ali – Expeditionsvakt

- Jag har arbetat som vanligt på plats med vanliga arbetstider, eftersom expeditionen måste vara bemannad. Mina arbetsuppgifter har varit desamma som innan pandemin, men Högsta domstolens öppettider för besökare har varit kortare och det har varit färre förhandlingar. Det har kommit färre besökare och Högsta domstolen har inte tagit emot några studiebesök.

- De kortare öppettiderna och färre besökare har varit en fördel för mig, trots att jag tycker om att ta emot och prata med alla som kommer till Högsta domstolen. En nackdel har varit att färre anställda har varit på plats. Det har bl.a. inneburit att jag inte har fått möjlighet att träffa de kollegor som börjat arbeta på domstolen på distans från Göteborg och Malmö.

- Jag tror att verksamheten i huvudsak kommer att återgå till hur den var innan pandemin men att hemarbete kommer att bli mer vanligt förekommande, eftersom det är såväl tids- som kostnadseffektivt.

Claes Söderqvist – Beredningschef

- De flesta möten har flyttats till cyberspace under pandemin. Detta har påverkat både planeringen av och delvis även innehållet i mötena. Det stora inslaget av hemarbete har också gjort det nödvändigt att hålla kontakten främst via telefon och

mail. Med hänsyn till hur professionella och självgående som medarbetarna i Högsta domstolen är har det ändå aldrig känts "otryggt" att leda på distans.

- Det har blivit lättare att få till möten med kort varsel och de har också genomgående varit tidseffektiva. Å andra sidan har det varit svårare att få till levande meningsutbyten digitalt. Att jobba med medarbetarskapsfrågor och särskilt gemenskap och samverkan har också varit utmanande när man inte kunnat träffas personligen.

- Verksamheten kommer nog i stora drag likna hur den såg ut före pandemin. Samtidigt tror jag vi har växt och nu är mogna för att jobba på delvis nya sätt. Själv är jag definitivt mindre "teknikrädd" och vill framöver ta tillvara de fördelar som finns i distansarbete och digitala möten.

Högsta domstolen 50 år som prejudikatinstans

Det är 50 år sedan Högsta domstolen blev en renodlad prejudikatinstans. Att domstolen är en prejudikatinstans innebär att den behöver ta ställning till vissa särskilda frågor, t.ex. om ett avgörande ska publiceras i Nytt juridiskt arkiv (NJA) och om det kan innebära en sådan praxisändring att samtliga ledamöter behöver delta (plenum). En viktig uppgift för Högsta domstolen är att sälla ut de mål som ska få prövningstillstånd och prövas i sak. Hur det går till och hur domstolen resonerar i övriga frågor som hör till prejudikatbildningen behandlas i den här artikeln. Vi får även veta om läsarna av prejudikaten anser att Högsta domstolen har lyckats med det uppdrag som den fick genom reformen 1971.

I 2 3 4

Den historiska utvecklingen

*Vad talar för och
emot prövningstillstånd?*

*Särskilda frågor för
en prejudikatinstans*

*Några röster om Högsta
domstolens avgöranden*

NYTT
JURIDISKT
ARKIV

UTGIVET
AF
G. B. A. HOLM

AVD. I
1971

NYTT
JURIDISKT
ARKIV

UTGIVET
AF
G. B. A. HOLM

AVD. I
1970

NYTT
JURIDISKT
ARKIV
UTGIVET
AF
G. B. A. HOLM
AVD. I
1970

NYTT
JURIDISKT
ARKIV
UTGIVET
AF
G. B. A. HOLM
AVD. I
1970

I.

Den historiska utvecklingen

Historiskt har möjligheten att få sin sak prövad i Högsta domstolen varit mycket begränsad. Till en början krävdes synnerliga skäl och att klaganden betalade en avgift. Redan under 1800-talet var ökad måltillströmning ett problem, vilket i huvudsak angreps genom att avgiften höjdes. År 1915 var handläggningstiden två år för mer än hälften av målen. Det infördes då vissa begränsningar i rätten att överklaga, genom en värdegräns och en gräns vid mindre allvarliga brott. Ytterligare en reform var att det skulle krävas prövningstillstånd i fler mål. De grunder för prövningstillstånd som tidigare gällt för de mindre målen infördes även för de större och dessutom tillkom två nya grunder – ändringsdispens och s.k. allmän dispens.

Genom fullföljdsreformen 1971 begränsades möjligheten till prövning i Högsta domstolen till frågor som det var av vikt för ledning av rättstillämpningen att domstolen prövade och när det fanns synnerliga skäl. Tyngdpunkten i rättsskipningen skulle ligga i underinstanserna. Den tidigare möjligheten till ändringsdispens avskaffades, vilket innebär att Högsta domstolen inte längre har något övergripande ansvar för att målen ska få en materiellt riktig utgång.

Förhoppningen att reformen skulle

leda till en minskad måltillströmning infriades dock inte. Tvärtom ökade antalet mål under de följande åren, främst på grund av att antalet avgjorda mål i underrätterna ökade. Trots att tillståndsprövningen kunde gå snabbare med de nya reglerna upptog denna fortfarande en orimligt stor del av arbetstiden. Även förutsättningarna för de prejudikatintressanta målen att nå domstolen behövde förbättras. Ytterligare reformer krävdes alltså för att Högsta domstolen skulle kunna fokusera på sin prejudikatbildande roll. Reglerna för domstolens sammansättning ändrades flera gånger för att bli mer flexibla. Det infördes också en möjlighet för en prejudikatfråga att hänskjutas direkt till Högsta domstolen under vissa förutsättningar och en möjlighet att direkt pröva en prejudikatfråga i samband med överklagande av hovrätts beslut att inte meddela prövningstillstånd.

Rollen som renodlad prejudikatinstans har påverkat Högsta domstolens sätt att formulera sina avgöranden. Från ett ganska kortfattat skrivsätt som ofta blev föremål för tolkning har en övergång skett till utförligare argumentation kring rättsfrågorna, ofta med hänvisningar till tidigare rättspraxis, förarbeten och litteratur. Prejudikatens betydelse har ökat och trots att det inte finns någon formell skyldighet att följa dem har dagens avgöranden en mycket stark ställning.

2.

Vad talar för och emot prövningstillstånd?

År 2021 kom det in omkring 7 200 ansökningar om prövningstillstånd till Högsta domstolen.

Under året beviljades ca 150 prövningstillstånd, vilket motsvarar ca 2 procent av de inkomna målen. Det är alltså ett mycket begränsat antal mål som prövas i sak. Vad är det som skiljer ut de mål som passerar igenom nålsögat och beviljas prövningstillstånd?

Tillståndsprövningen

De allra flesta överklaganden innehåller endast svagare skäl för prövningstillstånd. De hanteras av ett justitieråd efter att beredningsorganisationen har tagit fram en kortare rättsutredning. I regel avslår justitierådet ansökan om prövningstillstånd, men det förekommer att han eller hon anser att frågan bör få en mer noggrann genomgång. I dessa och i de övriga mål där redan beredningsorganisationen har identifierat att det finns starkare skäl för prövningstillstånd görs en mer omfattande genomgång och rättsutredning. Frågan om prövningstillstånd avgörs sedan av tre ledamöter.

Innehållet i överklagandet är av stor betydelse när det gäller att bedöma om det finns skäl att bevilja prövningstillstånd. Överklagandet bör därför vara fokuserat på frågan om prövningstillstånd och tydligt inriktat på de omständigheter som talar för att det finns ett prejudikatbehov som en prövning av just det överklagade målet kan fylla.

Det kan finnas en mängd olika skäl för och emot prövningstillstånd. Här följer en kortfattad redogörelse för de vanligaste och vad man bör tänka på när överklagandet utformas.

Vad talar för och emot prövningstillstånd?

Ett starkt skäl för prövningstillstånd är att ny lagstiftning har trätt i kraft och att tillämpningen har visat att den behöver fyllas ut med praxis. Som exempel kan nämnas utvidgningen av våldtäktsbrottet ("Övernattningen" NJA 2019 s. 668).

Olika uppfattningar i den juridiska litteraturen ("Fullmaktsgivarens död" NJA 2020 s. 446), att en rättslig fråga är omdiskuterad ("Likvidators retentionsrätt" NJA 2019 s. 259) eller att det finns motstridiga domar från hovrätterna ("Människorovet" NJA 2019 s. 553) är något som kan tala för prövningstillstånd.

Om det framkommer att det finns ett stort praktiskt behov av att klarlägga en rättsfråga ökar chanserna för ▶

Från vänster i bild:

Justitiesekreterarna Charlotta Törnell, Martina Rönnerman och Charlotte Hellner Kirstein vid ett internt seminarium som Högsta domstolen genomförde med anledning av 50 års-jubileet.

prövningstillstånd. Ett sådant behov fanns i ”Flyget till Antalya” NJA 2018 s. 127 och ”Utvisningsverkstälighet I-III” NJA 2019 s. 47.

Nya vetenskapliga rön, ny teknik och nya samhällsföreteelser kan skapa behov av nya prejudikat. Så var fallet i ”Den välinställda hivbehandlingen” NJA 2018 s. 369.

Felaktig bevisvärdering eller att målet är feldömt utgör inte skäl för prövningstillstånd (här bortses från de situationer där det kan finnas synnerliga skäl för prövningstillstånd, t.ex. att det finns grund för resning, se 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken). Det förekommer i och för sig att Högsta domstolen beviljar prövningstillstånd i en fråga som rör bevisning, men då krävs att det finns ett tydligt behov av generella uttalanden om hur bevisbedömningen ska utföras eller att frågan om bevisbörda och beviskrav behöver klargöras. Som exempel kan nämnas ”Balkongmålet” NJA 2015 s. 702 och ”Bättre rätt till fordon I-III” NJA 2019 s. 765.

Något som talar emot prövningstillstånd är att ny lagstiftning är på gång. Att det finns färskt prejudikat på området är något som kan, men inte behöver, tala emot prövningstillstånd. Det är inte ovanligt att det finns ett behov av att pröva ett antal mål som på olika sätt belyser t.ex. hur ny lagstiftning ska tolkas. Detta har gällt i fråga om straffet för mord och lagen om penningtvättsbrott.

Även om målet aktualiserar en rättsfråga som framstår som oklar kan den vara så udda eller sällan förekommande att Högsta domstolen anser att det inte finns tillräckliga skäl för att pröva målet. Vidare kan prövningstillstånd nekas trots att rättsfrågan i och för sig bedöms

vara av prejudikatintresse. Skälet för det kan vara att rättsfrågan inte på ett tillräckligt bra sätt ställs på sin spets eller att omständigheterna är så särpräglade att rättsfrågan inte kan belysas på ett principiellt sätt.

Att tänka på vid utformningen av överklagandet

När man som ombud eller part överklagar ett avgörande finns det anledning att fokusera på skälen för prövningstillstånd. Det kan vara en god idé att försöka undvika att upprepa vad som står i tingsrättens och hovrättens domar och i stället lägga kraft på att klargöra varför målet innehåller en rättsfråga som är så viktig att Högsta domstolen bör pröva den. Det kan man exempelvis göra genom att konkret beskriva hur frågan aktualiseras i målet och varför ett avgörande i just detta mål är lämpligt för att vägleda rättstillämpningen.

Det kan finnas anledning att överväga om Högsta domstolen kan begränsa prövningstillståndet till en viss fråga i målet (partiellt prövningstillstånd). Om överklagandet gäller prövningstillstånd i hovrätten kan det vidare finnas anledning att argumentera för att Högsta domstolen direkt bör pröva prejudikatfrågan, s.k. språngdispens enligt 54 kap. 12 a § rättegångsbalken (se t.ex. NJA 2017 s. 362 som gällde en fråga om bevisbörda i en testamentstvist). Det kan också finnas skäl att redan i tingsrätten eller efter att prövningstillstånd har meddelats i hovrätten, fundera på om målet innehåller en så tydlig och viktig prejudikatfråga att den kan ”hissas” till Högsta domstolen med stöd av 56 kap. 13 § rättegångsbalken (se t.ex. ”Tryckerimomsen I” NJA 2015 s. 1072).

Från vänster:

Svante O. Johansson

Justitieråd

Cecilia Renfors

Justitieråd

Stefan Johansson

Justitieråd

3.

Särskilda frågor för en prejudikatinstans

I rollen som prejudikatdomstol ställs Högsta domstolen inför vissa särskilda frågor.

En sådan är när det finns skäl att ändra en tidigare fastslagen rättsgrundsats. En annan är vad som utgör ett prejudikat.

När ska ett mål avgöras i plenum?

Genom att Högsta domstolen lämnar vägledning kring hur lagregler ska tolkas blir rättstillämpningen mer enhetlig och förutsägbar. För att behovet av förutsägbarhet och stabilitet ska tillgodoses krävs det att praxis inte ändras allt för lätt.

Om prejudikatens rättsgrundsatser återkommande ändras riskerar de att förlora sin vägledande funktion. Det finns därför bestämmelser i rättegångsbalken om att ändringar av en rättsgrundsats kräver att Högsta domstolens samtliga ledamöter deltar, s.k. plenum.

Det är i regel fem justitieråd som prövar ett mål i sak. De kan hänskjuta målet eller en viss fråga i det till plenum, om det vid överläggningen framkommer att den uppfattning som majoriteten har avviker från en rättsgrundsats eller lagtolkning, som tidigare har antagits av Högsta domstolen. Plenum kan också hållas när målet rör en fråga av särskild betydelse för rättstillämpningen. Ett skäl för att ändra en tidigare antagen rättsgrundsats kan vara att sam-

hällsutvecklingen har gjort att den äldre uppfattningen framstår som otidsenlig, mindre välgrundad eller rent av felaktig. Behovet av stabilitet i rättstillämpningen måste i de situationerna vägas mot behovet av att rättspraxis utvecklas i takt med tiden.

Det senaste rättsfallet som avgjordes i plenum var ”Kontaktförbudsprövningen” NJA 2020 s. 1061. Målet gällde frågan om det ska göras en domstolsprövning av ett kontaktförbud även då tiden för förbudet har löpt ut när domstolen ska avgöra målet.

I ett tidigare avgörande, NJA 2007 s. 993, hade Högsta domstolen kommit fram till att ett förbud inte kunde omprövas sedan det upphört att gälla. Eftersom ett kontaktförbud antecknas i belastningsregistret kan det få konsekvenser för den enskilde även efter att förbudet upphört att gälla. I pleniavgörandet konstaterade Högsta domstolen att användningen av belastningsregistret vid olika typer av lämplighetsprövningar hade ökat under de senaste åren. Samhällsut-

skälligt.

Anders
Stav

...avgränsat har deltagit justitie...
Johnny Herre (referent), Malin Bon...
Fördragande har varit justitiesekre...

vecklingen hade alltså gjort att det fanns ett ökat intresse av att få en prövning av ett beslut om kontaktförbud som löpt ut. Den ordning som gällde ansågs inte heller, i alla situationer, vara förenlig med grundlagsbestämmelsen om rätten till en rättvis rättegång och den utveckling som hade skett genom Europadomstolens praxis. Sammantaget kom Högsta domstolen fram till att det fanns skäl att ändra den tidigare rättsgrundsatsen och låta den som begärt rättens prövning av beslutet under förbudets giltighetstid få sin talan prövad i sak även i de situationer då tiden för förbudet hade löpt ut när domstolen avgör målet.

Referat eller notisfall?

Inte alla avgöranden som Högsta domstolen meddelar är prejudikat. Avgörandena publiceras sedan 1874 i den periodiska tidskriften Nytt juridiskt arkiv (NJA). Tidskriften delas in i en referat- och en notisavdelning. De avgöranden som bedöms som vägledande publiceras som referat och mindre principiellt viktiga avgöranden som notisfall. Därutöver finns det avgöranden som inte publiceras alls, såsom beslut att inte meddela prövningstillstånd.

De refererade avgörandena inleds med en rubrik och har ofta utförliga domskäl. Sedan en tid tillbaka namnger Högsta domstolen rättsfallen och ibland ges även äldre prejudikat en benämning när de omnämns i ett senare avgörande. Vägledande avgöranden, beviljade prövningstill-

stånd och beslut om inhämtande av förhandsavgörande från EU-domstolen publiceras på Högsta domstolens hemsida. Det sker samma dag som avgörandena expedieras till parterna.

Notisfallen saknar däremot rubrik och har redigerats hårdare inför publiceringen i NJA än referatfallen. De publiceras inte på hemsidan. Merparten av notisfallen rör överklagade beslut från Advokatsamfundet, ärenden om utlämning samt resning och andra extraordinära rättsmedel.

I samband med att ett mål avgörs beslutar de justitieråd som deltar i avgörandet om det ska publiceras som ett referat eller ett notisfall. Orsaken till att ett avgörande publiceras som notisfall kan vara att den väsentliga rättsfrågan inte kommit fram eller att den inte har kunnat belysas tillräckligt väl. Ett annat skäl kan vara att det har kommit ny lagstiftning som gjort avgörandet mindre intressant. Genom val av publiceringsform signalerar alltså Högsta domstolen vilka avgöranden som har bedömts vara vägledande.

...en svenska mordlagstiftningen är ny sedan den 1 januari förra året, och nu ska den prövas i högsta instans. Foto

Högsta domstolen prövar mordlagen – vad ska

Första försöket misslyckades. Hur det går med politikernas andra försök att skärpa straffet för mord, så att fler döms till livstids fängelse vi snart veta. Inom kort kommer Högsta domstolen med sin första mening i ett mordfall sedan den nya lagstiftningen infördes för ett år sedan.

Erika Nekkham/TT

Mannen beskriver det som att "det blev illa" för honom. Han var hemma hos sin partner och skulle gå ut på en promenad...

ska döma i fall som detta eftersom mordlagstiftningen ändrades månaden före knivskärningen i lägenheten i Västerås.

– Kort och enkelt sammanfattat kan man säga att den politiska viljan är att fler personer som döms till livstids fängelse ska dömas till livstids fängelse, säger Erika Nekkham/TT.

mord. Finns förmlingsstämningar drar ut på tiden för de allra allra. Nu är en förhoppning att mittens rikshövdingens i Högsta domstolen ska bli tydligare på...

Några röster om Högsta domstolens avgöranden

Vad tycker egentligen läsarna om Högsta domstolens avgöranden? Har läsbarheten förbättrats genom åren och finns det något som kan utvecklas ytterligare? För att ta reda på det har vi frågat några läsare om hur de ser på Högsta domstolens prejudikatverksamhet.

Mårten Schultz – professor i civilrätt vid Stockholms universitet,
Agneta Ögren – hovrättspresident i Hovrätten för Nedre Norrland,
Oisín Cantwell – reporter och krönikör på Aftonbladet och
Marie-Louise Ollén – rättschef på Åklagarmyndigheten, ger här sin syn på Högsta domstolens avgöranden.

Hur upplever du att Högsta domstolens prejudikat har förändrats över tid, t.ex. när det gäller språk, struktur och tydlighet?

Mårten: Jag vill tro att min bild av förändringen inte bara är en upplevelse utan sann; Högsta domstolens avgöranden har blivit enklare att läsa, bättre strukturerade och tydligare. Jag föreställer mig att det inte har varit friktionsfritt att strukturera upp domskälen i nummerade stycken eller att börja ge rättsfallen namn. I efterhand kan emellertid konstateras att dessa och liknande beslut har tydliggjort och tillgängliggjort Högsta domstolens praxis. För egen del uppskattar jag särskilt att domskälen präglas av

större transparens i dag än tidigare. Domarna skriver - såvitt jag som läsare kan bedöma - det de menar och undviker omskrivningar eller fiktionsargument.

Agneta: Högsta domstolens prejudikat har utvecklats mycket och till det bättre. I dag har de ett modernt språk och en struktur som är väldigt tilltalande. Det är betydligt lättare att ta till sig resonemangen på det sätt Högsta domstolen numera utformar sina prejudikat. Allt detta skapar tydlighet. Sedan vill jag betona att det numera går väldigt fort att få besked om Högsta domstolen tar upp målet eller inte, vilket såklart är bra.

Oisín: Språk och tydlighet har överlag utvecklats i en väldigt positiv riktning i domar under de dryga 30 år jag har varit verksam som journalist. Det gäller såväl domar från tingsrätter och hovrätter som avgöranden från Högsta domstolen. Prejudikat från Högsta domstolen är dock i regel mer komplicerade att ta till sig än en genomsnittlig dom från underrätt, men det ligger i sakens natur. ▶

Många av Högsta domstolens avgöranden blir omskrivna i media. Till vänster visas en artikel från Svenska Dagbladet 2021-02-08.

Marie-Louise: Prejudikaten har över tid blivit mer moderna, mycket tydligare och lättare att läsa. Det är också bra att prejudikaten är utformade så att man inte behöver läsa underinstansernas domar för att ta till sig de faktiska omständigheterna samt att styckena är numrerade. Namngivningen av rättsfallen ger liv till prejudikaten och underlättar också tillgängligheten.

Även utförliga resonemang med ett tydligt avstamp i vad som sagts i prejudikatfrågan är uppskattade och minskar risken för att det uppfattas som att det är utgången i det enskilda fallet som är själva prejudikatet.

Finns det något i Högsta domstolens avgöranden som du anser bör förbättras eller förändras, eller någon fråga som du ser fram emot att Högsta domstolen ska pröva?

Mårten: Min önskelista är lång! Jag skulle vilja se principiellt breda domar om obehörig vinst, negotiorum gestio och åtskilliga ämnen inom skadeståndsrätten. Sedan finns det så klart förbättringspotential. Rättsfallet ”Den överlåtna fordran” NJA 2017 s. 343 borde snarast ändras i plenum. Jag drev själv målet med en organisation jag leder och förlorade!

Agneta: Jag ser fram emot att få några prejudikat på den nya sexualbrottslagstiftningen, särskilt hur man ska tolka ”frivilligt” och även hur man ska mäta ut straffet vid fällande dom.

Oisín: Generellt sett kan i princip allt alltid förbättras och det gäller även Högsta domstolens prejudikat. Det finns utrymme för ökad tillgänglighet i språket utan att den komplexitet som ett prejudikat ofta innehåller går förlorad. En liten guldstjärna för att

Högsta domstolen har börjat namnge sina rättsfall, det bidrar till ökad förståelse.

Marie-Louise: Det finns många frågor som vi ser fram emot att Högsta domstolen ska pröva! Tillsammans med Ekobrottsmyndigheten listar vi varje år ett antal aktuella prejudikatfrågor som från åklagarsynpunkt bör prioriteras. Som exempel kan nämnas den nedre gränsen för grov oaktsamhet, dvs. under vilka omständigheter omedveten oaktsamhet är så klandervärd att den kan anses som grov, samt vilka krav som kan ställas på indiciebevisning för att den ska vara tillräcklig för en fällande dom.

Vilket är ditt favoritprejudikat?

Mårten: Det är ”Finanschefen på ICS” NJA 2005 s. 462, där Högsta domstolen öppnade upp Europakonventionsutvecklingen i skadeståndsrätten.

Agneta: Mitt favoritprejudikat är ”Balkongmålet” NJA 2015 s. 702. Jag tycker att det är ett värdefullt avgörande på många sätt.

Oisín: Jag väntar ännu på mitt favoritprejudikat. Hur ska ”Huru svin må i ollonskog släppas” tolkas i nådens år 2021?

Marie-Louise: Jag har aldrig funderat i den termen, men det finns förstås avgöranden som har varit av särskilt stor betydelse och som har gett god vägledning. Ibland kan man dock tänka att det hade varit roligt att få lyssna på överläggningen, särskilt om det funnits flera olika meningar.

Rättschefen Marie-Louise Ollén (till vänster) och hovrättspresidenten Agneta Ögren (till höger) vid symposiet ”Högsta domstolen 50 år som prejudikatinstans” som genomfördes i november 2021.

igitala arrangemang i pandemiska tider

Under Coronapandemin har Högsta domstolen som många andra arbetsplatser tvingats förändra delar av sin verksamhet. Detta visade sig bl.a. vid genomförandet av det så kallade Stockholmspaketet.

Stockholmspaketet är ett arrangemang som Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen turas om att anordna. Arrangemanget riktar sig till tf. assessorer i slutet av sin domarutbildning och inrymmer olika studiebesök hos myndigheter och domstolar i Stockholm. Syftet med Stockholmspaketet är att informera om olika karriärvägar som en nybliven assessor kan välja. Normalt sett anordnas Stockholmspaketet två gånger per år, men under år 2020 blev båda tillfällena inställda på grund av Coronapandemin. För att det inte skulle bli ett alltför långt uppehåll mellan arrangemangen beslutade Högsta domstolen i samråd med Högsta förvaltningsdomstolen att under våren 2021 genomföra en förkortad version av Stockholmspaketet i ett digitalt format.

Det digitala formatet gav upphov till vissa praktiska och tekniska utmaningar som vi på Högsta domstolen inte har konfronterats med tidigare. Var skulle den digitala sändningen spelas in, vilken teknisk plattform skulle användas och vilken ljud- och bildkvalitet gick att uppnå? Med hjälp av ett produktionsbolag kom vi fram till att Högsta domstolens förhandlingssal, även kallad sessionssalen, var den mest lämpliga platsen för inspelningen. En scen fördes in i salen och ett flertal kameror och ljuskällor monterades

runtom scenen. På bara någon timme förvandlades rummet från en förhandlingssal till vad som närmast kan beskrivas som en tv-studio – en förvandling som vi kanske aldrig kommer att få uppleva igen.

Ett fyrtiotal personer från landets hov- och kammarrätter anmälde sig till det digitala Stockholmspaketet som genomfördes under en eftermiddag i juni. För att deltagarna, trots den digitala medverkan, skulle få en inblick i arbetet som justitiesekreterare visades förinspelade filmer från Högsta domstolens och Högsta förvaltningsdomstolens lokaler i Bondeska och Sparreska palatsen. Därutöver genomfördes live-intervjuer med justitieråd och justitiesekreterare från de bägge domstolarna. Mot slutet av dagen fick deltagarna möjlighet att själva ställa frågor och många var då nyfikna på hur det är att arbeta som justitiesekreterare på distans, vilket är en möjlighet som båda domstolarna erbjuder.

Att genomföra ett digitalt arrangemang på detta vis var utmanade men också lärorikt. Även om vi var nöjda med arrangemanget och tyckte att det var roligt att få vara tv-stjärnor för en dag, ser vi fram emot kommande Stockholmspaket där vi får möjlighet att träffas på plats.

På scenen från vänster:

Mattias Attorps

Administrativ fiskal
Högsta domstolen

Elisabeth von Salomé

Justitiesekreterare
Högsta domstolen

Anna Fridh Welin

Justitiesekreterare
Högsta förvaltningsdomstolen

Besök av Europadomstolen

I oktober 2021 var en delegation från Europadomstolen på officiellt besök i Sverige. Med på besöket var bl.a. Robert Spano, som är Europadomstolens ordförande sedan 2020, och Erik Wennerström, som är Sveriges domare i Europadomstolen sedan 2019. Delegationen träffade bl.a. företrädare för Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen.

Under ett seminarium anordnat av Utrikesdepartementet diskuterade Robert Spano, Erik Wennerström samt justitieråden Helena Jäderblom och Anders Eka samspelet mellan Europadomstolen och de nationella domstolarna. Robert Spano framhöll vikten av en aktiv dialog mellan Europadomstolen och de nationella domstolarna för att upprätthålla det delade ansvaret för skyddet av mänskliga rättigheter i Europa. Han betonade att systemet inte kan fungera utan en effektiv implementering av Europakonventionen på nationell nivå. Ett tecken på att Sverige varit framgångsrikt i implementeringen av konventionen menade han är de relativt få målen mot Sverige i Europadomstolen. Han framhöll dock vikten av att fortsätta arbeta för att de demokratiska värdena upprätthålls.

I samband med besöket överlämnade Högsta domstolens ordförande Anders Eka och Högsta förvaltningsdomstolens ordförande Helena Jäderblom ett brev till Robert Spano

som tillkännagav att domstolarna går med i ”Superior Courts Network”, ett nätverk för de högsta domstolarna i Europa. Nätverket syftar till att skapa dialog mellan domstolarna och möjliggöra kunskapsutbyte för effektiv implementering av konventionen i de nationella domstolarna.

Under besöket i Högsta domstolen fick vi tillfälle att fråga Erik Wennerström hur han ser på sitt arbete som domare i Europadomstolen. Innan Erik Wennerström utnämndes till Sveriges domare i Europadomstolen var han generaldirektör för Brottsförebyggande rådet. Han har även bl.a. arbetat som folkrättsrådgivare i Utrikesdepartementet och har erfarenhet från Justitiedepartementet samt EU-kommissionen.

Hur är det att arbeta som domare i Europadomstolen?

Det är mycket givande och samtidigt mycket krävande. Europadomstolen är sista instans i en rättsordning som omfattar över 800 miljoner människor. Det är därför självklart mycket viktigt ►

att arbetet vi gör i domstolen blir rätt och väl avvägt. Arbetet är samtidigt givande av precis samma skäl. När Europadomstolen har slagit fast vad graden av skydd av en viss rättighet kräver ger det ett skydd för alla dessa 800 miljoner människor; det känns mycket givande.

Hur är det att jobba med kollegor från så många olika länder och rättsordningar?

Eftersom jag tidigare arbetat som diplomat är det för mig inte helt främmande att arbeta i den typen av miljö. Det kräver ödmjukhet, lyhördhet och ett intresse för andra länders rättsliga system. Ett språkintresse krävs likaså, eftersom arbetsspråken är både engelska och franska. Den internationella miljön gör också att man känner sig som en del av en större verklighet. Det kan ibland vara utmanande att förstå varandras rättsliga system och det gäller att försöka anlägga en utomstående perspektiv för att kunna förklara vissa aspekter av det svenska systemet.

Särskiljer sig Sverige på något sätt från andra konventionsstater?

I Sverige har vi kommit långt med att integrera Europakonventionen med den svenska rättsordningen. Många av de frågor som rör Europakonventionen får sin lösning i Sverige och i svensk rätt - det är ett fint betyg för Sverige. Det avspeglar sig också i att det enbart kommer in ungefär 200 ansökningar från Sverige till Europadomstolen varje år. De flesta av dessa ansökningar är migrationsrelaterade. Dessutom blir mycket få av ansökningarna ärenden för kammaren, något som, enligt min uppfattning, vittnar om att svåra eller systematiska utmaningar är sällsynta vid implementeringen av Europakonventionen i det svenska rättssystemet.

Vilka utmaningar ser du framöver för Europadomstolen?

Internt var förr hanteringen av det stora ärendeinflödet en stor utmaning. Numera, sedan 2015, finns ett system på plats som kan hantera den volym om ca 60 000 ansökningar som kommer in varje år till domstolen på ett bra sätt. Externt är ifrågasättandet av den rådande regionala rättsliga ordningen en stor utmaning. Det finns tyvärr exempel där länder ifrågasätter den rättsliga ordning som innebär att olika internationella åtaganden, t.ex. Europakonventionen, är överordnade den inhemska rätten. Ett sådant ifrågasättande äventyrar inte bara internationella organs möjlighet att fullgöra sina uppgifter utan också i förlängningen allt regionalt rättsligt umgänge mellan stater och mellan stater och individer.

Har du några medskick till svenska jurister?

Eftersom Sverige kommit långt med att integrera Europakonventionen i vår rättsordning finns mycket ledning avseende samspelet mellan svensk rätt och Europakonventionen att hämta direkt från svensk rättspraxis t.ex. från Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen. Det bör vi ta vara på och vara stolta över, denna möjlighet saknas nämligen i en hel del andra konventionsstater. Samtidigt bör man också ta del av den praxis som kommer direkt från Europadomstolen, vilken nås via databasen HUDOC, för att få del av den färskaste praxisen. Jag vill också uppmana svenska jurister att komma på besök i Europadomstolen. Det personliga och fysiska mötet är den bästa formen för att skapa förståelse för Europadomstolens verksamhet.

Hanna Hallonsten

Justitiesekreterare

Erik Wennerström

Domare i Europadomstolen

Rättsfall i korthet

2021

CIVILRÄTT

Särbo har inte rätt till anhörigersättning (*NJA 2021 s. 46, "Särborna"*)

Vid en kollision mellan två bilar omkom en kvinna som körde den ena bilen. Föraren av den andra bilen dömdes för bl.a. vållande till annans död. Kvinnans särbo begärde anhörigersättning för psykiskt lidande på grund av dödsfallet. Högsta domstolen konstaterade att bestämmelsen om anhörigersättning i skadeståndslagen är tänkt att i princip inte omfatta särbor. Det måste enligt domstolen finnas någon ytterligare speciell omständighet i relationen för att särbor ska anses som särskilt närstående. Eftersom så inte var fallet, avslogs mannens talan.

Försäkringsersättning minskades till hälften när den försäkrade lämnat oriktiga uppgifter

(*NJA 2021 s. 159, "Den skadade husbilen"*)

En bil förstördes genom en brand. Vid skaderegleringen lämnade bilägaren uppsåtligt oriktiga uppgifter. Försäkringsbolaget avböjde att betala ut ersättning. Högsta domstolen kom fram till att ersättningen schablonmässigt borde minskas till hälften av det belopp som försäkringstagaren annars skulle ha haft rätt till.

I domen gjorde Högsta domstolen principiella uttalanden om hur stor minskning av en försäkringsersättning som oriktiga uppgifter bör föranleda.

När byggnad på ofri grund blir fastighetstillbehör

(*NJA 2021 s. 277, "Estrids hus"*)

En byggnad som hade uppförts på en fastighet av en annan person än fastighetens ägare var att se som lös egendom (byggnad på ofri grund). Byggnaden kom därefter att övergå till de personer som ägde fastigheten. De hade dock olika stora andelar i byggnaden och fastigheten. I samband med ett fastighetsbildningsärende uppkom frågan om byggnaden hade blivit fastighetstillbehör eller om den skulle fortsätta att ses som lös egendom. Högsta domstolen klargjorde att byggnaden ska ses som fastighetstillbehör.

Husköpare fick prisavdrag för felaktig uppgift om boarea

(*NJA 2021 s. 353, "Suterränghuset på Ekerö"*)

Två makar köpte ett hus genom småhusentreprenad. Vid en mätning av huset drygt ett år efter tillträdet visade det sig att uppgifterna i kontraktshandlingarna om den totala ytans fördelning på boarea och

biarea var felaktiga. Makarna krävde då prisavdrag från entreprenören. Högsta domstolen konstaterade att reklamation hade skett i tid och att prisavdraget ska bestämmas med hänsyn till felets betydelse för konsumenten. Bedömningen bör utgå från skillnaden i marknadsvärde mellan den avtalade och den tillhandahållna tjänsten. Det gick inte att dra några säkra slutsatser om den skillnad i marknadsvärde som felet inneburit för makarna. Prisavdraget bestämdes därför till ett skäligt belopp utifrån en samlad bedömning av utredningen i målet.

Skadestånd när en dagvattenledning inte hade hanterats med tillräcklig hänsyn till grannarna

(NJA 2021 s. 473, "Grannhusets vattenskada")

En anläggning för bortförsl av dagvatten från en fastighet var trasig och orsakade en skada på grannfastigheten. Högsta domstolen slog fast att ägaren av en sådan anläggning kan bli skyldig att betala skadestånd till grannarna om anläggningen inte kontrolleras i tillräcklig utsträckning när ägaren har anledning att misstänka att det kan finnas brister i anläggningen.

Behörighet för god man och förvaltare att ansöka om äktenskapsskillnad (I och II)

(NJA 2021 s. 547 I och II, "Den gode mannen och äktenskapsskillnaden" och "Förvaltaren och äktenskapsskillnaden")

I två olika fall har en förvaltare respektive en god man ansökt om äktenskapsskillnad för sin huvudmans räkning. Högsta domstolen fann att förvaltare och gode män endast under vissa förutsättningar

är behöriga att ansöka om äktenskapsskillnad. Så är fallet t.ex. när huvudmannen har visat sin vilja att skiljas, innan han eller hon förlorade möjligheten att uttrycka sin mening. Förvaltare och gode män kan undantagsvis vara behöriga också i andra situationer, t.ex. när den andra maken använder de äktenskapsrättsliga reglerna till skada för den make som har förvaltare eller god man.

Återköp av bil hindrade inte krav på prisavdrag

(NJA 2021 s. 597, "Mätarställningen")

Efter att ha köpt en begagnad bil upptäckte köparen att uppgifterna om mätarställningen var felaktiga. Han påtalade detta för säljaren som köpte tillbaka bilen. Återköpspriset understeg det köparen hade betalat med ca 100 000 kr. Köparen begärde därefter prisavdrag. Säljaren invände att återköpet innebar en slutlig reglering av parternas mellanhavanden. Högsta domstolen slog fast att återköp i konsumentförhållanden inte generellt kan uppfattas som en slutlig reglering av parternas mellanhavanden. Återköpet hindrade därför inte köparen från att kräva prisavdrag enligt konsumentköplagen.

Bodelning och gåvor till hustrun innebar en kränkning av barnens laglott

(NJA 2021 s. 605, "Diamanthandlaren gåvor")

En man gav under de sista åren av sitt liv flera gåvor till sin hustru. De genomförde även bodelningar under äktenskapet. Sedan mannen avlidit gjorde hans barn från ett tidigare förhållande gällande att deras laglotter hade kränkts och att hustrun skulle återbära en viss del av vad som hade förts över till henne. Enligt Högsta

domstolen är utgångspunkten att en första bodelning under äktenskapet inte träffas av det förstärkta laglottsskyddet. Om bodelningen vid en helhetsbedömning framstår som ett led i en sammansatt transaktion som innebär att rätten till laglott kringgås, bör den dock kunna omfattas. Vidare ska gåvornas hela värde läggas till kvarlåtenskapen vid beräkningen av barnens laglotter. Mot den bakgrunden bifölls barnens talan helt.

En främmande stat var inte immun mot verkställighet i börsnoterade aktier
(18 november, "Ascom")

Vissa företag och personer som gjort investeringar i Kazakstan fick enligt en skiljedom rätt till skadestånd av Kazakstan. Utmätning skedde i börsnoterade aktier som fanns i en depå hos en bank i Sverige. Kazakstan invände att staten hade folkrättslig immunitet. Högsta domstolen ansåg att folkrätten inte medför en skyldighet för Sverige att alltid ge främmande stater immunitet mot verkställighet här. Vid bedömningen av om immunitet föreligger är ändamålet med innehavet av tillgångarna vid tiden för utmätning avgörande. Högsta domstolen ansåg att ändamålet att långsiktigt bidra till att bevara och öka den främmande statens förmögenhet för framtida användning inte var av sådant kvalificerat slag att det hindrade verkställighet i den utmäta egendomen. Det förelåg alltså inte immunitet mot verkställighet.

En man som lämnat sin e-legitimation till sambon fick svara för lån som hon tog upp med hjälp av legitimationen
(9 december, "Låneavtalet med Svea ekonomi")

En man lämnade sin e-legitimation till sin sambo för att hon skulle

använda den vid betalning av hushålllets utgifter. Utan mannens tillåtelse använde sambon e-legitimationen för att ta upp ett lån. Högsta domstolen har ansett att en s.k. tillitsfullmakt har uppkommit genom överlämnandet av e-legitimationen till sambon och att hon därför hade behörighet att binda mannen vid låneavtalet. Att mannen hade utgått från att sambon inte skulle använda e-legitimationen på detta sätt saknade betydelse, eftersom han inte hade utövat någon uppsikt över hur legitimationen användes. Mannen blev därför bunden av det låneavtal som sambon ingått med hans e-legitimation.

Barnkonventionen hindrade utmätning
(15 december, *Barnens bostad*)

En fastighet hade utmätts för betalning av skulder. På fastigheten bodde gäldenären tillsammans med sina sex barn, varav vissa hade särskilda behov. En bostadsfastighet får utmätas om utmätningen är försvarlig. Det betyder enligt Högsta domstolen att det ska prövas om en utmätning är förenlig med de rättigheter som ett barn har enligt Barnkonventionen. Barnets intresse av skydd för sin hemmiljö ska vägas mot borgenärens ekonomiska intresse. I detta fall ansåg Högsta domstolen att intresseavvägningen resulterade i att utmätning av bostaden inte var försvarlig. Utmätningen hävdes därför.

STRAFFRÄTT

Raplåt var inte hot mot tjänsteman

(NJA 2021 s. 215, "Raplåten")

En artist reagerade på en polisinsats och polisens efterföljande uttalande om denna och skrev en raplåt med titeln "Då ska hon skjutas". En polis namngavs och låten lades ut på Spotify. Artisten åtalades för hot mot tjänsteman. Högsta domstolen konstaterade att yttrandefrihetsintresset måste få ett stort spelrum och att texter och musik som framförs i kulturella sammanhang måste få vara provokativa, utmanande och provocerande. En gräns passeras dock när det som yttras eller framförs utgör ett hot om våld. Det avgörande är om hotet framstår som allvarligt menat i det sammanhang och i den form som det framförs. Högsta domstolen ansåg att yttrandena i det aktuella fallet inte skulle bedömas som ett allvarligt menat hot om våld och artisten frikändes.

Bevisning som tillkommit i strid med rätten till försvarare tilläts

(NJA 2021 s. 286, "Kroppskamerainspelningen")

Som bevisning åberopade åklagaren en inspelning från kroppskameran på en polis. Den tilltalade lämnade uppgifter som var belastande för honom själv. Han var inte medveten om att inspelningen gjordes och hade inte informerats om sin rätt till försvarare eller sin rätt att inte yttra sig och inte belasta sig själv. Frågan var om bevisningen skulle avvisas. Högsta domstolen konstaterade att i svensk rätt tillämpas fri bevisprövning. Det innebär att parterna i regel får lägga fram vilken bevisning som helst och att domstolen är fri att avgöra vilket bevisvärde den har. Som huvudre-

gel kan parterna åberopa relevant bevisning även om den inte har tillkommit i föreskriven ordning. Bevisvärdet ska i stället, med beaktande av kraven på en rättvis rättegång, bedömas inom ramen för domstolens fria bevisprövning. Den åberopade bevisningen tilläts.

Posering framför avlidna personer i en väpnad konflikt har bedömts vara krigsförbrytelse

(NJA 2021 s. 303, "Krigsposeringarna")

En man som tjänstgjorde som soldat under inbördeskriget i Irak poserade vid fyra tillfällen på fotografier och i en film framför avlidna personer. Bilderna och filmen publicerades i sociala medier. Högsta domstolen fann att döda personer kan ses som skyddade personer i den internationella humanitära rätten och att därför även den svenska regleringen har denna innebörd. Poseringarna var sådana att de döda personerna hade utsatts för förödmjukande eller nedsättande behandling som varit ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten. Mannen dömdes för fyra fall av krigsförbrytelse mot person. Högsta domstolen uttalade även att det är ett brott av sådan art att påföljden normalt ska vara fängelse.

Sabotage mot blåljusverksamhet? (I och II)

(NJA 2021 s. 457 I och II, "Poliskontrollen på Hässleholmen" och "Polisjakten i Älvdalen")

I det ena fallet hade en person i samband med en poliskontroll vägrat att följa polisens instruktioner och uppträtt aggressivt. I det andra fallet hade en person med en lastbil försökt att hindra en polisbil under

pågående uttryckning. Högsta domstolen konstaterade att vissa sorters angrepp mot personal eller egendom, t.ex. stenkastning mot blåljuspersonal eller deras fordon, regelmässigt når upp till den straffbara nivån. I andra fall beror straffbarheten bl.a. på vilken typ av verksamhet angreppet eller störningen riktas mot. I det första fallet frikändes den tilltalade. I fallet med lastbilen kom domstolen till motsatt slutsats och den tilltalade dömdes för två fall av sabotage mot blåljusverksamhet.

Publicering av våldsskildring inom ramen för nyhetsförmedling har ansetts försvarlig

(NJA 2021 s. 498, "Filmen från Christchurch")

Åtalet avsåg en publicering av en film från attacken i en moské i Christchurch, Nya Zeeland 2019, där en gärningsman skjutit ihjäl ett stort antal personer. Det var gärningsmannen som hade filmat dådet medan det pågick. Filmen publicerades på en grundlagsskyddad webbsida. Huvudfrågan var om publiceringen hade skett inom ramen för nyhetsförmedling och om den av det skälet hade varit försvarlig. Högsta domstolen gjorde uttalanden om hur straffregleringen ska tolkas när det gäller våldets karaktär, om bedömningen av vad som utgör nyhetsförmedling och om hur försvarlighetsbedömningen ska göras. Högsta domstolen kom fram till att publiceringen skett inom ramen för nyhetsförmedling och var försvarlig.

Medverkan vid utredningen och begränsningar under pandemin har medfört strafflindring vid narkotikabrott

(NJA 2021 s. 525, "Narkotikadistributören")

En man dömdes av hovrätten för grovt narkotikabrott till fem års fängelse. Hovrätten tog hänsyn till att mannen medverkat i utredningen. Högsta domstolen sänkte straffet ytterligare till fängelse i fyra år och sex månader med beaktande av hans medverkan och att de begränsningar som under häktningstiden följde av pandemin hade fått särskilt svåra konsekvenser för mannen på grund av hans familjeförhållanden.

Presumtion för fängelse vid oaktsam våldtäkt

(NJA 2021 s. 536, "Oaktsamhet och art")

En person dömdes för oaktsam våldtäkt. Högsta domstolen konstaterade att straffvärdet för brottet motsvarade fängelse i åtta månader och att oaktsam våldtäkt är ett brott av sådan art att det finns en presumtion för att döma till fängelse. Högsta domstolen lyfte fram att oaktsam våldtäkt är en typ av brottslighet där behovet av normbildning framträder särskilt tydligt samt att brottet innefattar en påtaglig kränkning av målsägandens personliga integritet.

Livstids fängelse för mord

(NJA 2021 s. 583, "Mordet med hanteln")

En man dödade sin hustru genom att slå henne med en hantel och strypa henne. Mordet ägde rum i makarnas lägenhet där också makarnas barn befann sig. Högsta domstolen har tidigare slagit fast att mord, efter lagändringar som trädde i kraft 2020, som utgångspunkt har ett straffvärde motsvarande 16 års fängelse. Vid bedömningen av om livstidsstraff ska dömas ut har det betydelse om gärningen framstår som särskilt hänsynslös. I detta fall konstaterade

Högsta domstolen att gärningen riktade sig mot hustrun och var föranledd av att hon ville skiljas, att den förövades i det gemensamma hemmet och att det fanns en överhängande risk för att de tre barnen skulle uppfatta vad som skedde. Påföljden bestämdes därför till livstids fängelse.

Straffmätning och påföljdsval när den tilltalade har drabbats av en obotlig livshotande sjukdom

(10 september, "Den livshotande sjukdomen")

En man dömdes i tingsrätten för narkotikabrott till fängelse i 1 år och 8 månader. Efter tingsrättens dom drabbades mannen av lungcancer. Hovrätten ansåg inte att sjukdomen skulle beaktas vid valet av påföljd. I Högsta domstolen gavs ett kompletterande läkarintyg in som visade att mannen led av en typ av lungcancer som var obotlig och som oftast leder till döden inom fem år. Högsta domstolen gick igenom hur billighetsskälet tilltalads dåliga hälsa i 29 kap. 5 § brottsbalken ska inverka på straffmätning och påföljdsval. Högsta domstolen ansåg att mannens sjukdom motiverade en strafflindring motsvarande 8 månaders fängelse. Sjukdomen utgjorde dock inte ett tillräckligt starkt billighetsskäl för att välja annan påföljd när brottets straffmättningsvärde och art med styrka talade för fängelse. Mannen dömdes till ett års fängelse.

Införsel av flera tårgasvapen har bedömts som grov vapensmuggling

(27 oktober, "De insmuglade tårgaspistolerna")

En man hade fört in bl.a. tre tårgaspistoler i landet. Frågan i Högsta domstolen var under vilka förutsättningar som smuggling utgör en

gärning av särskilt farlig art och därmed ska bedömas som grov vapensmuggling. Högsta domstolen kom fram till att så ofta kan vara fallet när syftet varit att vapnen ska överlåtas till eller användas av kriminella grupperingar eller när det har funnits en uppenbar risk för sådan överlåtelse eller användning. I den slutliga bedömningen ska andra omständigheter, såsom antalet vapen, vägas in. Eftersom tårgasvapen lätt kan modifieras och det är vanligt att sådana vapen används av kriminella grupperingar kan förekomsten av sådana vapen innebära en betydande samhällsfara. Slutsatsen i det aktuella fallet blev att gärningen bedömdes som grov vapensmuggling.

Övergrepp vid kontakter över internet har bedömts som våldtäkt mot barn (I och II)

(17 november, "Våldtäkt mot barn eller sexuellt övergrepp mot barn? I och II")

I båda fallen hade en gärningsman tagit kontakt med en elvaårig flicka över internet med hjälp av en chattfunktion. I sexuellt syfte hade han förmått flickan att penetrera sig själv, i det ena fallet med egna fingrar och i det andra fallet med föremål. Mannen hade filmat händelserna eller pressat flickan att själv göra detta. I ett av fallen förekom dessutom andra stötande och kränkande inslag. Högsta domstolen konstaterade att omständigheterna var sådana att övergreppen innebar lika allvarliga kränkningar som samlag och männen dömdes för våldtäkt mot barn.

Några händelser under året

17 maj

Högsta domstolen avtäckte en tavla av Ingrid Gärde Widemar som den 29 mars 1968 utnämndes som det första kvinnliga justitierådet i Högsta domstolen. Tavlan har lånats ut till Högsta domstolen av Moderna Museet.

4 juni

Högsta domstolen anordnade tillsammans med Högsta förvaltningsdomstolen ett digitalt evenemang för att informera om arbetet som justitiesekreterare. Ett fyrtiotal tf. assessorer från landets hov- och kammarrätter deltog i evenemanget.

8–10 september

Presidenterna i de nordiska högsta domstolarna träffades i Rovaniemi, Finland. Programmet innehöll bl.a. diskussioner om pandemins inverkan på domstolarnas verksamhet och en träff med företrädare för Sametinget.

21 oktober

Högsta domstolen genomförde ett internt seminarium på temat prejudikatbildning med anledning av att det gått 50 år sedan 1971 års domstolsreform som syftade till att renodla Högsta domstolens roll som prejudikatinstans.

28 oktober

Europadomstolen besökte Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen. I den besökande delegationen ingick bl.a. ordföranden Robert Spano och den svenske domaren Erik Wennerström.

15 november

Högsta domstolen besökte Nyköpings tingsrätt. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Stefan Johansson, beredningschefen Claes Söderqvist, justitiesekreteraren Ulrika Stenström, domstolshandläggaren Kerstin Norman och administrative fiskalen Mattias Attorps.

22–26 november

Inom ramen för det utbytesprogram som anordnas av Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union tog domstolen emot en domare från Högsta domstolen i Italien.

26 november

Civil Rights Defenders anordnade Nordic Rule of Law Forum i Stockholm. Temat för evenemanget var effektiva rättsmedel och från Högsta domstolen deltog ordföranden Anders Eka, som höll ett anförande om skadestånd vid överträdelse av grundläggande fri- och rättigheter.

30 november

Högsta domstolen anordnade tillsammans med Svensk Juristtidning ett symposium med anledning av att det gått 50 år sedan 1971 års domstolsreform som syftade till att renodla Högsta domstolens roll som prejudikatinstans. Många gäster, varav ett antal från våra nordiska grannländer, deltog i arrangemanget som bl.a. innehöll paneldebatter på temat prejudikatbildning.

6 december

Högsta domstolen besökte Uppsala tingsrätt. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Petter Asp, kanslichefen Maria Edwardsson, justitiesekreteraren Dennis Andreev, beredningsjuristen Edvin Johansson och administrative fiskalen Jeanette Sirsjö.

7 december

Högsta domstolen besökte Norrtälje tingsrätt. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Johan Danelius, beredningschefen Cecilia Hager, justitiesekreteraren Sofie Westlin och administrative fiskalen Mattias Attorps.

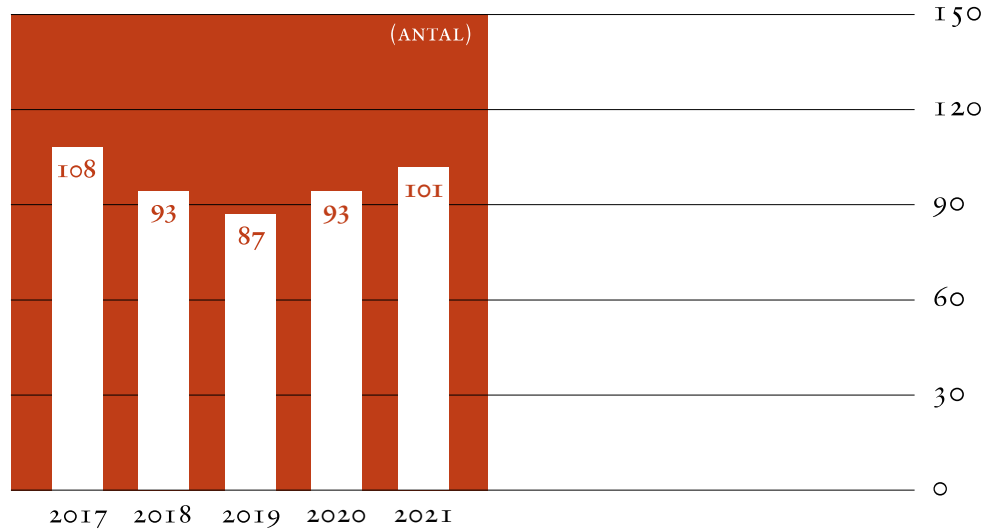

Two small, white informational cards are mounted on the wall to the right of the portrait painting. The text on the cards is illegible due to the image resolution.

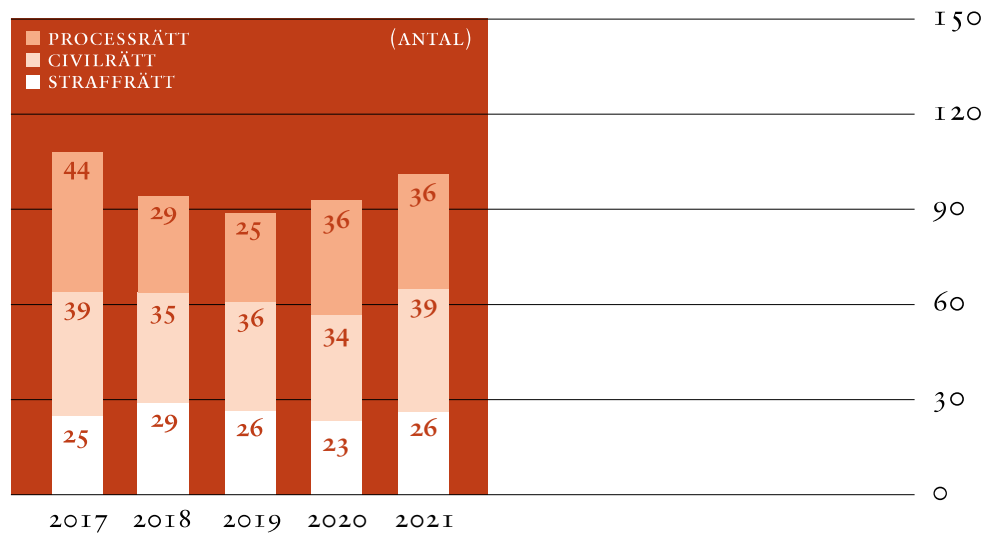

STATISTIK

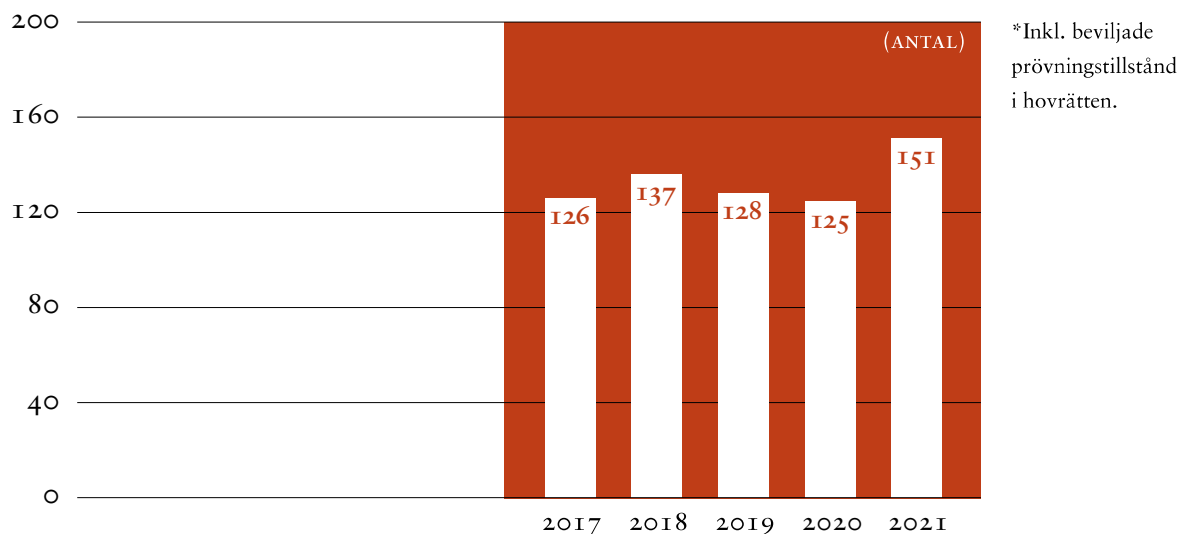
Prejudikat

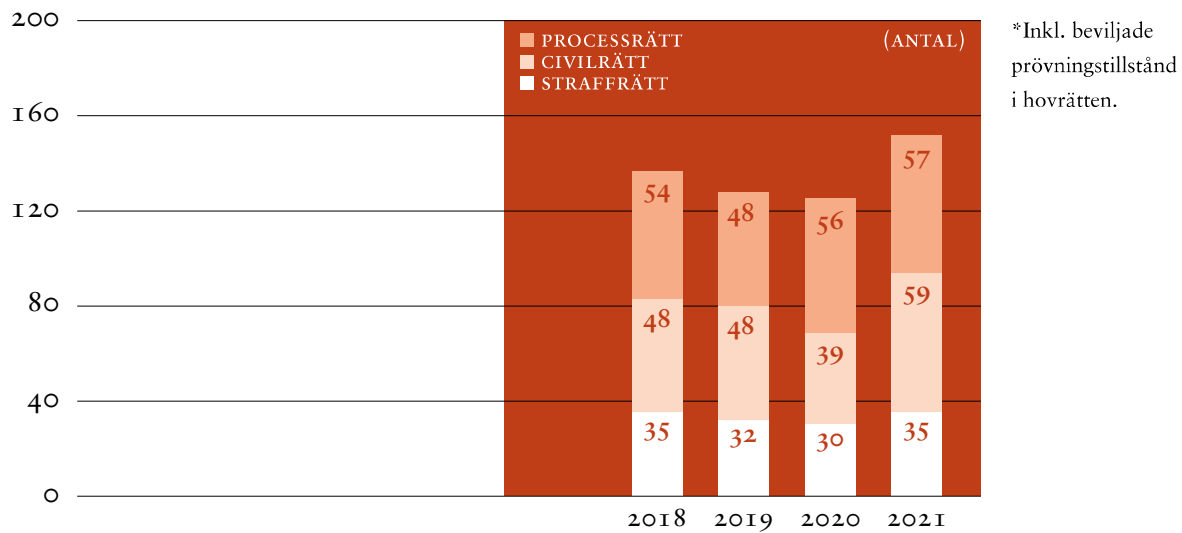
Prejudikat per rättsområde

Beviljade prövningstillstånd*

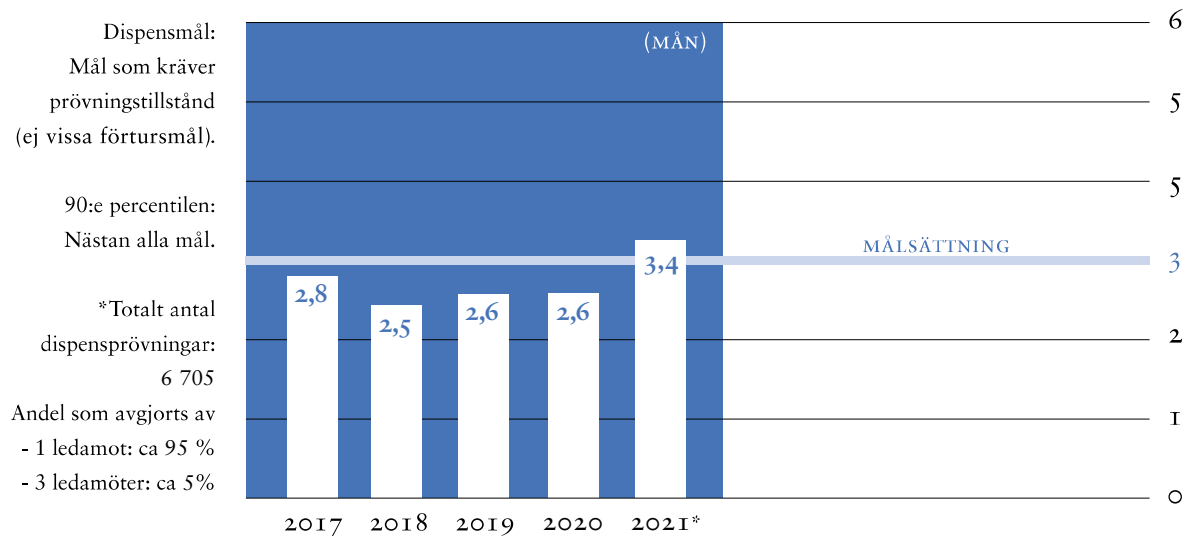

Beviljade prövningstillstånd per rättsområde*

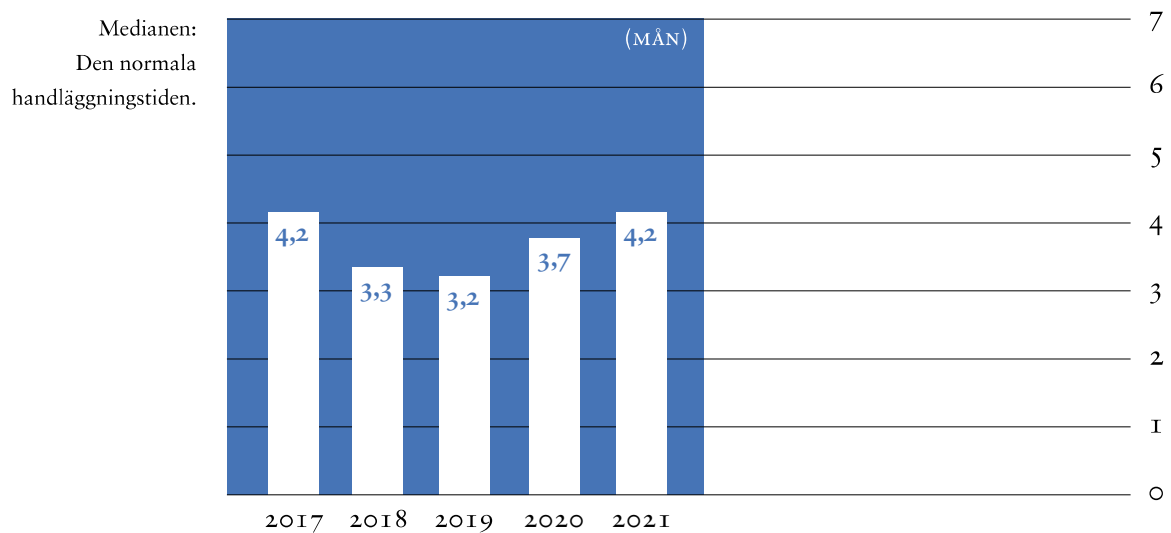

Handläggningstider – dispensmål (90:e percentilen)

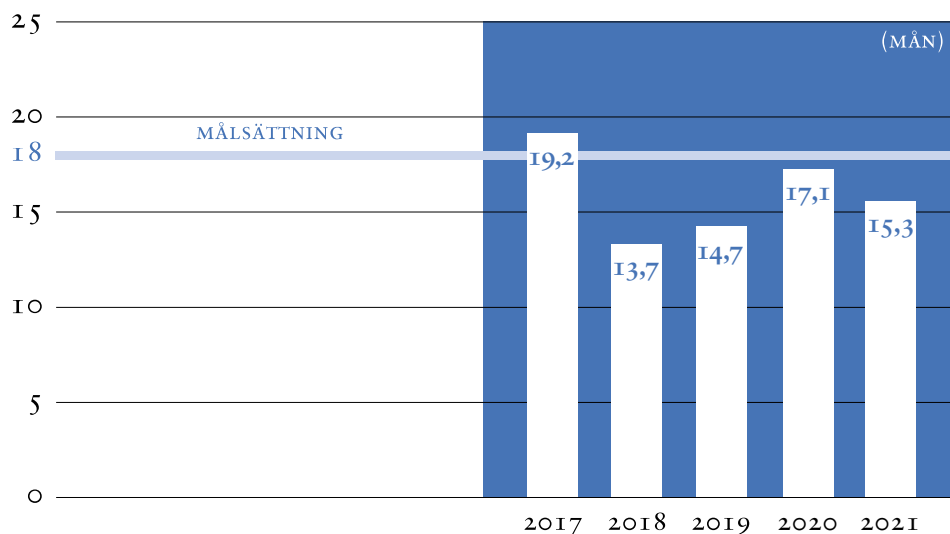
Tid till beslut i frågan om prövningstillstånd

Handläggningstider – tid till beviljade prövningstillstånd (medianen)

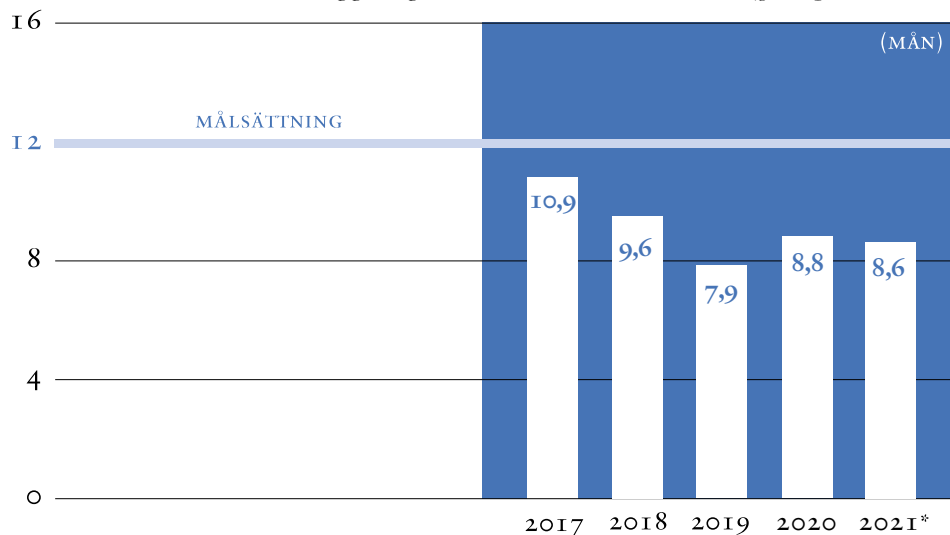
Handläggningstider – dispenserade mål (90:e percentilen)

Dispenserade mål:
Mål som har beviljats
prövningstillstånd
(ej vissa förtursmål).

90:e percentilen:
Nästan alla mål.

Handläggningstider – extraordinära mål (90:e percentilen)

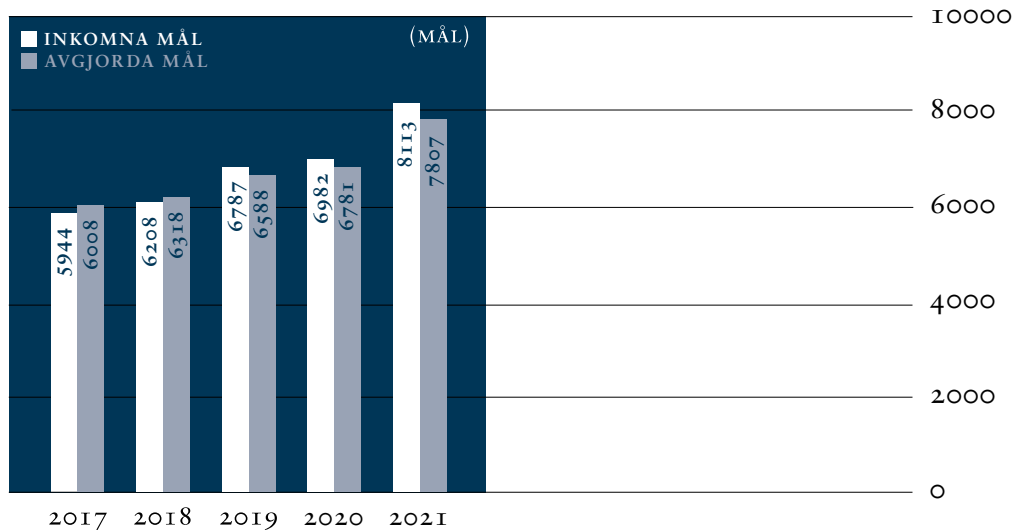
Extraordinära mål:
Resning, klagan över
domvilla m.fl.

90:e percentilen:
Nästan alla mål.

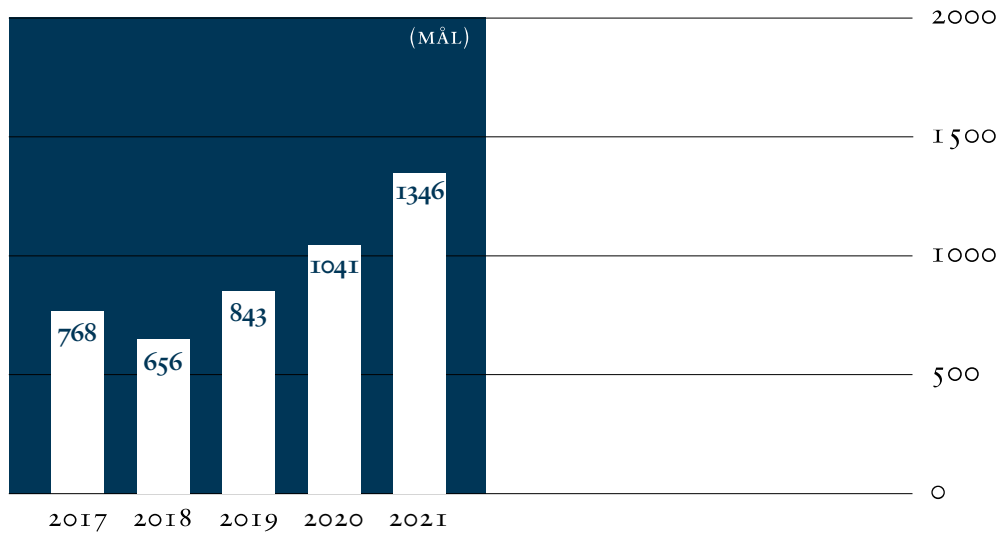
* Totalt antal
avgjorda mål: 812

Andel som avgjorts av
- 1 ledamot: ca 89%
- 3 ledamöter: ca 9%
- 5 ledamöter: ca 2%

Totalt antal inkomna och avgjorda mål

Totala balanser

Högsta domstolens ledamöter

ANDERS EKA, FÖDD 1961, LEDAMOT SEDAN 2013, ORDFÖRANDE SEDAN 2018

GUDMUND TOIJER, FÖDD 1956, LEDAMOT SEDAN 2007, AVDELNINGSORDFÖRANDE SEDAN 2016

ANN-CHRISTINE LINDEBLAD, FÖDD 1954, LEDAMOT SEDAN 2002

KERSTIN CALISSENDORFF, FÖDD 1955, LEDAMOT SEDAN 2003

JOHNNY HERRE, FÖDD 1963, LEDAMOT SEDAN 2010

AGNETA BÄCKLUND, FÖDD 1960, LEDAMOT SEDAN 2010

SVANTE O. JOHANSSON, FÖDD 1960, LEDAMOT SEDAN 2011

DAG MATTSSON, FÖDD 1957, LEDAMOT SEDAN 2012

STEN ANDERSSON, FÖDD 1955, LEDAMOT SEDAN 2016

STEFAN JOHANSSON, FÖDD 1965, LEDAMOT SEDAN 2016

PETTER ASP, FÖDD 1970, LEDAMOT SEDAN 2017

MALIN BONTHRON, FÖDD 1967, LEDAMOT SEDAN 2017

ERIC M. RUNESSON, FÖDD 1960, LEDAMOT SEDAN 2018

STEFAN REIMER, FÖDD 1962, LEDAMOT SEDAN 2019

CECILIA RENFORS, FÖDD 1961, LEDAMOT SEDAN 2019

JOHAN DANELIUS, FÖDD 1968, LEDAMOT SEDAN 2020

Postadress: Box 2066, 103 12 Stockholm
Besöksadress: Riddarhustorget 8, Stockholm